

Geçmişten Günümüze Bilecik Bölgesi Manavlarının Sosyo-Kültürel Hayatlarının Analizi

Seda Yılmaz Vurgun*

Özet

Bilecik ili Merkez ilçesi dahil olmak üzere Bozüyük, Gölpazarı, İnhisar, Osmaneli, Pazaryeri, Söğüt ve Yenipazar adlı sekiz ilçeye ayrılmış olup, bu ilçelerde çok sayıda Manav köyü bulunmaktadır. Bilecik bölgesi Manavları Karakeçili aşiretinden gelmişlerdir. Bölge Manavları kendilerini yerleşik hayata Yörüklerden daha önce geçmiş "Türkmenler" olarak adlandırmaktadırlar. Manav kelimesi halk arasında "yerli, yerleşik ve esnaf" gibi anlamlar ile kullanılmaktadır.

Bu çalışmada sözlü ve yazılı kaynaklardan yola çıkılarak genelde Manavların, özelde de Bilecik Manavlarının geçmişten günümüze kadar dayanan bir süreç içerisindeki örf ve adetleri incelenmeye çalışılmıştır. Manav köylerinde yapılan saha çalışması sonucunda elde edilen veriler analiz edildiğinde zengin kültürel bir alt yapının varlığı göze çarpmaktadır. Oyun, düğün, ölüm gibi sosyal hayatın temelini oluşturan birçok alanda, eski Türk kültürünün izleri tespit edilmiştir. Manavlar ayrıca bölge de unutulmaya yüz tutmuş, kalabalık, üretken köy yapısını devam ettirmeleri ile de dikkat çekmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Bilecik, Manav, Karakeçili, Eski Türkler, Kültür.

The Analysis of the Socio-Cultural Life of Bilecik Regional Manavs From The Past To Present

Abstract

Bilecik Province has its own eight districts (or counties), other than its own downtown. In these districts a great deal of Manav villages exist. Manavs in Bilecik region came from Karakeçili tribe. Manavs in this region call themselves "Turkmen", which had passed a sedentary life before Yörüks. The word "manav" has colloquially several meanings such as native, sedentary and artificer.

In this study, by using verbal and written sources, both the traditions and customs of Manavs in general, and in particular those of Manavs in Bilecik from past to present have been dealt with. When data obtained from field researches in Manav villages are analyzed, the existence of a rich cultural infrastructure draws the attention. Traces of old Turkish culture in many areas forming the social life such as games, wedding and death. Manavs, also, are drawn the attention to maintain the structure of crowded, productive village, sunk into oblivion.

Keywords: Bilecik, Manav, Karakeçili, Old Turks, Culture.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, seda.yilmazvurgun@bilecik.edu.tr. (ORCID ID: 0000-0003-1897-0411)
(Makale Gönderim Tarihi: 13.06.2018; Makale Kabul Tarihi: 31.07.2018)

Giriş

Konar-göçer hayat süren Türkmenler XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelerek burada yerleşik hayata geçmişlerdir. Türkmenlerin konar-göçer hayat sürenlerine "Yörük" yerleşik hayata geçenlerine de "Manav" adı verilmiştir.¹

Manav tabirinin halk arasındaki ve farklı kaynaklardaki tanımlarda ağırlıklı olarak "Türk, Türkmen, Yörük, yerli, göçmen" sözcükleri ile beraber anılmış olması bu tabirin herhangi bir etnik yapıyı ifade etmediğini durağanlık ve hareketlilikle ilgili olduğunu düşündürmektedir.²

Manav kelimesinin "yaş meyve satan esnaf" anlamında kullanıldığı da olmuştur. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar Manav kelimesinin Türkistan'daki Kazaklar, Kırgızlar ve Yakut Türklerinde görülen, "koruyucu kişi ve boy beyi" anlamında kullanılan "manaptan" geldiği kanaatini uyandırmaktadır.³

Bilecik'te Manavlar kendilerini yerleşik hayata geçmiş Türkmenler olarak tanıtmaktadırlar.⁴ Yerli veya yerleşik hayata geçmiş Manav tabiri Sakarya, Isparta-Keçiborlu, Balıkesir-Susurluk, Biga, Bozüyük, Kocaeli, Kandıra ve Konya-İlgın bölgelerinde de aynı anlamda kullanılmaktadır.⁵

Saha araştırmamızı teşkil eden Manavlar, Karakeçili aşiretinden gelmişlerdir. Karakeçililer Türkmen Yörük taifesindedir.⁶ Oğuz boylarından Kayı boyuna mensup bir topluluk olup⁷ Karakeçililerin Kayı boyuna mensup oldukları tarihi süreç içerisinde sıklıkla tescillenmiştir.⁸ Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli bir rol oynayan Karakeçililer, XI.

¹ Recep Yaşa, "Adapazarı Çevresindeki Manavlar", *I. Sakarya Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, Adapazarı, 1999, s.288.

² Fatih Doğru, "Eskişehir İli Manav Ağızlarının Genel Özellikleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* sa.: 6/2 2017, s. 831; Muharrem Öçalan, "Sakarya- İzmit Yöresi Yerleşik Türkmenleri (Manav) Ağızlarında Ötümsüz Patlayıcı Ünsüz Değişmeleri", http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/muharrem_ocalan_sakarya.pdf.

³ Resul Narin, *Sakarya Türkmen Manav Tarihi*, Sakarya Yerel Kültür Derneği Yayınları, Adapazarı, 2018, s.27

⁴ Recep Yıldız 57 yaşında Alpağut Köyü, Mehmet Çoban 71 yaşında Alpağut Köyü.

⁵ Yaşar, a.g.m. s.289

⁶ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi, İstanbul, 1979, s.476.

⁷ Gülin Öğüt Eker, "Karakeçili Aşiretinde Eski Türk İnançlarının İzleri", *Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Şanlıurfa, 3 Haziran 1999, s. 107-108.

⁸ Üçler Bulduk, "Karakeçili Aşireti Risale ve İç-Batı Anadolu'daki Yaşayış ve Yerleşimleri ile Karakeçililer", *Karakeçili III. Uluslararası Kültür Şenliği*, 20-21 Eylül 1997, s.53.

yüzyıldan beri varlıklarını hissettirmişler ve Anadolu'nun birçok bölgesine yayılmışlardır.⁹

Karakeçili aşiretinin adını Ertuğrul Gazi'nin Anadolu'nun fethi sırasında uyguladığı savaş stratejisinden aldığı yönünde iddialar mevcuttur. Bir rivayete göre Ertuğrul Gazi "alaycık"(alacık) denilen bir tür keçe çadırın üzerine örtü örtmek suretiyle harp hilesine müracaat etmiştir. Ayrıca düşmanlarını aldatmak için boğazlarına çingirak ve boynuzlarına ışıldak taktığı keçileri sabaha karşı yamaçtan aşağı düşman üzerine yollamıştır. Ertuğrul Gazi bu esna da "haydin alperim, haydin Karakeçili Yörüklerim" diyerek aşiretin bu isimle anılmasına vesile olmuştur¹⁰

Manavlar, Ahmet Vefik Paşa'nın 1860'lı yıllarda zorunlu iskân faaliyeti ile yerleşik hayata geçirmeye çalıştığı Yörük gruplarından çok önce kendi istekleri ile yerleşik hayata geçmişlerdir.¹¹ Bu çerçevede de XIX. yüzyıl da İç Batı Anadolu'nun, Eskişehir, Uşak, Karahisar (Afyon), Bilecik (Ertuğul Sancağı) ile İnegöl, Bursa, Gemlik, Nazilli ve Salihli gibi vilayetlerin 103 köyünde Karakeçili obaları mevcuttu.¹²

Bilecik'teki Manav Köyleri

Osmanlılar döneminin ilk kültür merkezlerinden biri olan Bilecik, merkez ilçesinden başka Bozüyük, Gölpazarı, İnhisar, Osmaneli, Pazaryeri, Söğüt ve Yenipazar adlı sekiz ilçeye ayrılmış olup buralarda çok sayıda Manav köyü mevcuttur.¹³ Manav köyleri genel itibarıyla Bilecik bölgesinin en kalabalık nüfusa sahip köylerini oluşturmaktadır. Gençler evlenmek ve okumak için şehirlere taşınmak zorunda kaldıklarından köylerde genç olarak nitelendirilebilecek yaş grubu 45 civarındır.¹⁴ Rençberlik ile hayatlarını kazanan

⁹ Yağmur Say, "Karakeçili Aşireti ve Eskişehir'e İskanı ile Kuyucak Karyesindeki Özbekli Cemaati", *Turkish Studies*, 4/3 2009, s.1905.

¹⁰ İsmail Uçakçı, *Sivas, Kayseri, Niğde, Aksaray, Nevşehir Yöresi Oğuz boyları II.: Aşiret Oymak ve Cemaatler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015, s.57-58; Üçler Bulduk, "İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri", *Tarih Araştırması Dergisi*, c:19, sa:30, Ankara, 1997, s.39.

¹¹ Fatih Doğru, a.g.m. s.830; Üçler Bulduk, "Karakeçili Aşireti Risale ve İç-Batı Anadolu'daki Yaşayış ve Yerleşimleri ile Karakeçililer", s.53.

¹² Bulduk, "İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri", s.46.

¹³ Feridun Emecen, "Bilecik", *İslam Ansiklopedisi*, c:6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s.156.

¹⁴ Ahmet Saray 52 Yaşında Kınık Köyü; Fatma Küçüköztaş 48 yaşında Arıcıklar Köyü; Gülümser Çoban 50 yaşındadır Alpağut Köyü.

Manavlar, Marmara bölgesinin tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde son derece önemli rol oynamaktadırlar.¹⁵

Bilecik'in Merkez ilçesine bağlı 28 adet Manav köyü mevcuttur. Bunlar Kuyubaşı, Gülümbe, Küplü, Çukurören, Karaköy, Ahmetpınar, Yeniköy, Aşağıköy, Deresakarı, Ören, Sarmaşık, Cumali, İlyasça, Beyce, Taşcılar, Alpağut, Çavuşköy, Kepirler, Ayvacık, Dereşemsettin, Gökpınar, Okluca, Kınık, Erkoca, Çakırpınar, Ulupınar, Selöz, Kapaklı, Koyunköy'dür.

Yenişehir ilçesine bağlı Manav köyleri: Çaylı, Danişment, Çöte, Kuşça, Yumaklı, Karahasanlar, Kavacık, Belkese, Kükürt, Ulucak, Yukarı Boğaz, Aşağı Boğaz, Köşüre, Nasuhlar, Aşağı Çaylı, Yukarı Tohumlar, Esenköy, Caferler, Belenören, Selim, Katran, Doğu Belenören, Sorgunculuk'tur.

Osmanlı'ya bağlı Manav köyleri: Kazancı, Büyük Yenice, Selimiye, Günürören Adliye, Ağlan, Ciciler, Boyunkaya, Hisarcık, Sarıyazı, Yeşilçimen, Oğulpaşa, Çerkeşli, Ericek, Kızılöz, Borcak, Soğucakpınar, Medetli, Balçıkhisar, Selçuk, Düzmeşe, Belenalan, Dereyörük, Orhaniye, Eğence, Çiftik, Ağdan Bereket'tir.

Gölpazarına bağlı Manav köyleri: Bayat, Cengeller, Büyük Belen Üzümlü, Gökceözü, Sarıhacılar, Gözaccanlar, Hacıköy, Softalar, Söğütcük, Kuşcaören, Köprücük, Kavak, Aliç, Akçakova, Taşcihiler, Keskin, Çukurören, Büyüksürmeli, Karaahmetler, Dereli, Çiftlik, Tongurlar, Aktaş, Bolatlı Derecikören, Büyük Susuz, Küçük Susuz, Üyük, Küçük Yenice, Karağaç, İncirli, Demirhanlar, Şahinler, Karacalar, Kasımlar, Armutcuk Baltalı, Dokuz Doğanlılar, Arıcaklar, Cımsıkı'dır.

Söğüt'te bağlı Manav köyleri: Geçitli, Tuzaklı, Hamidabat, Kavabalı, Yakacık, Çaltı, Borcak, Küre, Dudaş, Sırhoca, Dereboyu, Dömez, Kızılsaray, Kepen, Hayriye, Metristepe, Zemzemiye, Oluklu, Yeşilyurt, Ortaca'dır.

Büzüyük'e bağlı Manav köyleri: Dodurga, Yeniüreğil ve Günyarıktır. Pazaryeri'ne bağlı Manav köyleri: Franlar, Karaköy, Ahmetler, Esmen, Dereköy'dür. İnhisar'a bağlı Manav köyleri ise: Harmanca, Muratça, Akköy, Koyunlu, Akkum, Karağaç, Çayköy, Tozman, Tarpak, Samrı, Hisarcık'tır.¹⁶

¹⁵ Ömer Küçüköztaş 68 yaşında Arıcaklar Köyü; Mustafa Tetik 63 yaşında Kınık Köyü.

¹⁶ Muharrem Özden, *Bilecik İli Ağız İncelemesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne, 2009, s.20-21.

Bilecik Manavlarında Gündelik Hayat

Manavlar arasında aile kavramı çok önemlidir. Evlerde bir kaç kuşak bir arada yaşarken günümüzde anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipine dönüş olmuştur. Ev içinde büyükbaba ve büyükanneye saygıda kusur edilmez, akşamları büyükbaba bir köşeye, büyükanne ise farklı bir köşeye oturur, gençler çevresinde sıralanırdı. Yaşlılara cevap vermek saygısızlık olarak algılanırdı.¹⁷ Yaşlılar bir mekana girdiği zaman gençler yer vermek için sıraya girerlerdi.¹⁸

Bayramlar ve düğünler gibi toplu aktiviteler de kadınlar ve erkekler ayrı ayrı vakit geçirirlerdi.¹⁹ Kadınlar her mekâna girebilir, erkekler ile aynı ortamı paylaşabilir, birlikte çalışabilir, aynı sofraya oturabilir, birlikte sohbet edebilirdi. Ancak kalabalık olma durumunda kendiliğinden erkekler bir tarafa kadınlar diğer tarafa geçirdi.

Manavlar için misafir çok önemlidir. Manavlar evlerine misafir geldiğinde en güzel yemekleri hazırlamaktadırlar. Misafirin bereket getirdiğine inanılarak "Sen bize 9 nasibin ile geldin birini sen yedin 8'i bizde kaldı" denilmektedir. Manavlar misafirlerine evlerinde ne varsa onu ikram etmeye çalışır ve gitmeye yakın eline bir yolluk verirlerdi.²⁰ Bu durumu Tuva Türkleri "Misafirin yüzü ala heybenin hediyesi" adlı atasözü ile simgelemiştir.²¹

Bölge Manavlarının yemek kültürleri yerellik kazanmıştır. Manavların evlerinin önünde veya bahçelerinde fırınları olur ve ekmeklerini kendileri yapmaya çalışırlardı. Kadınlar özellikle ev makarnası yapmakta mahirlerdi. Haneler kalabalık olduğundan yemek tahta sinilerde oturularak ortaya konan tabaklardan yenirdi.

Bulgur pilavı ve tarhana çorbası Manavlar arasında çok yaygındır. Arıcaklar köyünde özellikle kaz eti ile yapılan "Arnavut böreği" ve "Şibit" adlı yiyecekler meşhurdur. Ispanak, nohut, patates, kabak, peynir gibi gözlemeye benzer "kıvırma" sevilen yiyeceklerindendir.²² Lahana dolması ise Manavlar arasında yaygın olan diğer bir yemek türüdür. Bu dolma türüne "Kelan dolması" da

¹⁷ Ali Akkaş 76 yaşında Deresakarı Köyü.

¹⁸ Mustafa Tetik 63 yaşında Kınık Köyü.

¹⁹ Arı, Adem, "Kocaeli Bölgesi İskanları ve Oluşumu Kandıra Örneği", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2015, s.1758.

²⁰ Ali Yaman 69 yaşında Karaağaç Köyü

²¹ B. Kenin Lopsan Monguş, *Tuvaların Eski Gelenekleri II. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sa:8, Ankara, 1999, s.444.

²² Ayşin Küçüköztaş 46 yaşında Arıcaklar Köyü.

denilmektedir.²³ "Borana" da kabak ve sarımsak ile yapılan diğer bir yoğurtlu yemek türüdür.²⁴

Düğünler

Türk tarihinin en eski dönemleri de dahil olmak üzere, yazılı kaynaklarda "düğün" sözcüğü kullanılmamıştır. Bu kelimenin karşılığı olarak "toy" sözü geçmiştir.²⁵ Kökleri çok eski çağlara dayanan düğün geleneklerimiz, Türk toplumunun hayat görüşünün ve dini inançlarının izlerini içerisinde barındırmaktadır. Bunlar kötü ruhlardan korunma, örtünme, tapınma, temizlenme, erginlenme ve statü değiştirme gibi durumları ifade eden ritüellerdir.²⁶

Türkler, İslâm dinini kabul ettikten sonra korudukları eski düğün âdetlerini, özellikle taşrada, bugün de sürdürmektedirler. Evlilik süreci Türkler de kız isteme, söz kesme ve nişan takma aşamalarından sonra düğüne bir hafta kala gelin kızın çeyizinin sergilenmesi şeklinde devam ederek düğün töreni ile son bulmaktadır.²⁷ Manav köylerinde de evlilik süreci aynı şekilde devam etmektedir.

Manav örf ve adetlerine göre anne-babanın çocuklarına karşı önemli vazifelerinden biri de kız olsun erkek olsun olgunluk çağına geldiklerinde onları evlendirmektir. Geçmiş dönemlerde Manavlar arasında dışardan evlilikler nadir görülmekle birlikte, kızlar 11 ila 16 yaş arasında evlendirilirlerdi. Erkekler içinde aynı durum geçerli olup evlenmeleri askerden sonraya kalan erkeklere "kart" denirdi.²⁸

Kız istemeye evin büyüklerinden oluşan 3-4 kişi giderdi. Eğer kız verilmeyecekse bazı durumlar da ışıklar söndürülerek veya kapı kilitlenerek gelen kişiler içeri alınmaz ve dünürücü de kızın verilmeyeceğini anlayarak geri dönerdi.²⁹ Hayvan sayısı fazla olanlara kız verilmek istenirdi. Mendil, çevre veya çember denen tülbent çeşitleri gergefle işlenir ve kız verildikten sonra oğlan tarafına hediye edilirdi. Kız verme faslı bittikten sonra ise helva

²³ İbrahim Bayır 53 yaşında Arıcaklar Köyü; İsmail Bayır 28 yaşında Göl pazarı Merkez.

²⁴ Halil İbrahim Yetil 65 yaşında Dereli Köyü.

²⁵ Oktay Berber, "Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.10, 2009, s.3.

²⁶ Adem Aydemir, "Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine", *Turkish Studies Dergisi*, c.8/9, 2013, s.621.

²⁷ Özdemir Nutku, "Düğünler", *İslam Ansiklopedisi*, c:10, Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s.16-17.

²⁸ Muhammed Esat Kaynar 34 yaşında Deresakarı Köyü.

²⁹ Aysin Küçüköztaş 46 yaşında Arıcaklar Köyü.

pişirilerek köylüye dağıtıldı. Söz gününden sonra nişana kadar kız ve erkek birbirini göremezdi.³⁰

Türk kültüründe kız istemeden nişana, çeyizden düğün sonrasına kadar bir dizi hediye alışverişi yapılmaktadır.³¹ Dede Korkut hikayelerinde nişan ve düğün dolayısı ile gençlerin birbirine hediyeler verdiği görülmüştür.³² Hediyeleşme adeti Manavlar da söz kesildikten sonra kız tarafının verdiği çember gibi örtüler ile başlar ardından karşılıklı bohçalaşmaya kadar devam ederdi. Çeyizin büyük bölümü evdeki kadınlar tarafından hazırlandığı için Manav kızları iyi bir aile içi eğitim almak zorundaydılar.³³

Kızlar ve erkekler ayrı yerde konuşamaz ama halk arasında sohbet edebilirlerdi. Manavlar arasında nişan tabiri pek bilinmez bunun yerine "görüşmelik" yapılırdı. Görüşmeliğe giderken her bir sepete 30-40 adet şekerli yufka konurdu. Beygırlere ve eşeklere yüklenen yufkalar gelin evine gidene kadar dağıtıldı. Yufka dağıtılırken köyde ne kadar kız varsa yola çıkardı.³⁴

Köyün yakınındaki yerleşim yerlerinin düğüne davet edilmesine "mum" vermek denirdi. Davetiye niyetine gömlek veya mendil verilirdi. Kına gecesinin sabahı köy halkına kına dağıtıldı. Kına günü gelinin üstünde kırmızı renkler ağırlıkta olurdu. Krep kumaş ile gelinin saçının örtülmesine "hacı örtmesi" denirdi. Kına gecesinde gelin ağlatılmaya çalışılırdı.³⁵ Anadolu'da gelinin gözyaşlarının bereketi arttıracığı düşüncesi ile kınagecesinde ağlatılması gayesi³⁶ Manav kültüründe mevcut değildi.

Kına gecesinde çok sayıda gösteri olurdu. Kına akşamı gelin ve damadın içinde bulunduğu gruplar birbirlerine giderek tavuk, çerez ve içecek talep ederlerdi.³⁷ Kınagecesi gerçekleşen bu ritüel Manavlar arasında halen devam etmektedir.³⁸

³⁰ Fatima Tuz Zehra 70 yaşında Karaağaç Köyü.

³¹ İsmail Öztürk, "Evlilik Sürecinde Hediyeler", *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.159.

³² Ayşe Duvarcı, "Dede Korkut'ta Hediye", *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.299.

³³ Ömrüye Bayır 49 yaşında Gölpazarı Merkez; Recep Yıldız 57 yaşında Alpağut Köyü, Mehmet Çoban 71 yaşında Alpağut Köyü.

³⁴ Halil İbrahim Yetil 65 yaşında Dereli Köyü.

³⁵ Ömrüye Bayır 49 yaşında Gölpazarı Merkez.

³⁶ Cengiz Çetin, "Türk Düğün Geleneği ve Kutsal Evlilik Ritüeli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 48, (2), 2008, s.116-117

³⁷ Ayşe Bektaş 82 yaşında Arıcıklar Köyü.

³⁸ Nuriye Yaman 28 yaşında Karaağaç Köyü;

Eski dönemlerde konak kültürü mevcut olup Orta Asya'da konak bir veya birkaç gece kalacak mekanları veya ordunun ihtiyaçlarını karşılayan yerleri ifade etmek için kullanılırdı.³⁹ Manavlar ise, başka köylerden düğün için gelen misafirlerin, evlere misafir olarak yerleştirilmesine konak adını verirlerdi. Konaklar davulcu ile karşılanır, uygun hanelere götürülürlerdi. Hoca hocaya, tüccar tüccara, misafir olurdu.⁴⁰ Konak olarak nitelendirilen misafirler göründükleri an, onların geleceği yöne doğru ateş yakılır ve ayrıca geldiklerini duyurmak için silah atılırdı.⁴¹

Anadolu Türkleri düğün törenine, her eski Anadolu toplumunun yaptığı gibi yıkanarak, arınma ile başlamaktadırlar.⁴² Manavlarda bu geleneğe uygun hareket etmektedirler. Evlenecek kız iki gün önce hamama götürülür, tef eşliğinde eğlenilirdi. Yiyecek ve içecek günah olduğu düşüncesi ile hamama götürülmezdi. Gelinlerin saçlarına yeni evlendikleri belli olsun diye uzun bir tel takılırdı. Gelinler çeyizlerine daha çok çember koyabilmek için birbirleri ile yarışılırdı.⁴³

Gelinin düğün için hazırlanmasına "tellek" denirdi. Gelinlerin yanında dört kız olurdu ve onlara gelin dünürçüsü denirdi.⁴⁴ Kadınların güzelleşmesi için kullanılan malzemelere ulaşmak mümkün olmadığından çember denen hiç yıkanmamış tülbentler ıslatılarak yanaklara sürülür, siyah bitkiler ile kaşlar boyanmaya çalışılırdı. Yörük ve Manav köylerinde de geline iki yandan kahrkül kesildiği olurdu.⁴⁵ Genç kızlıktan kadınlığa geçişi simgeleyen kahrkül kesme adeti Ankara'nın Nalihan ilçesi, Yozgat ve Erzincan'da da görülmektedir.⁴⁶

Düğünler Deresakarı köyünde salı veya cuma başlardı. Salı günü düğün hazırlıklarına başlanarak yemek pişirmek için oduna gidilirdi. Çarşamba günü köy halkı keşkek döver, perşembe günü ise gelinin evden alınmasının ardından hazırlanan keşkek pişirilerek akşam ezanından sonra yenirdi.⁴⁷ Düğün törenlerine katılanlara yemek verilmesi şenliklerin ana unsurunu oluşturan

³⁹ Ögel, c.3 s.140

⁴⁰ Sadık Keskin 53 yaşında Dereli Köyü.

⁴¹ Mustafa Tetik 63 yaşında Kınık Köyü.

⁴² Cengiz Çetin, "Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 48, (2), 2008, s.113-114.

⁴³ Aşşın Küçüköztaş 46 yaşında Arıcaıklar Köyü.

⁴⁴ Yaşar Günay 67 yaşında Arıcaıklar Köyü.

⁴⁵ Fatima Tuz Zehra 70 yaşında Karaağaç Köyü.

⁴⁶ Çetin, a.g.m., s.115.

⁴⁷ Ali Akkaş 76 yaşında Deresakarı Köyü.

adetlerdendir. Çünkü verilen yemek aç insanların doyurulması yanında birlik ve beraberlik için de bir mesaj niteliğindeydi.⁴⁸

Pazar günü damat davul zurna ile alınır. İlk başta damadı hamamın genelde karşısında bulunan çeşmeye batırırlar, sonra hamama götürerek yıkarlardı. Yaşlılar 50-60 kişilik gruplar ile şarkı ve türküler söyleyerek caminin yanına giderlerdi. Hocalar tekbir eşliğinde damadın elbiselerini alır ve ardından damadı giydirebilirlerdi. Gençler şarkı ve türküler söyleyerek damadı ata bindirip dolandırılırlardı. Bu gösteri sırasında damada en güzel at verilir ve atı diğer atlılardan bir adım önde olurdu.⁴⁹

Düğünler de takı takma adeti mevcut olup, bu duruma "dürü vermek" denilirdi.⁵⁰ Dürü düğün hediyesi anlamında kullanılırdı.⁵¹ Düğün eğlencelerinin olduğu günü Deresakarı köyünde aşağı ve yukarı mahallede bulunan odalarda kütüklerin üstüne "çırakman"⁵² denen demirler konarak içindeki ışığın etkisi ile ahalinin eğlenmesi sağlanırdı.⁵³

Pazar günü öğleden sonra ise kızın evine gelin alınmaya gidilirdi. Gençler arasında bir delikanlı başı seçilirdi. Delikanlı başı en önde elinde tepesinde bayrak ve meyve olan uzun ağaç ile yürürdü.⁵⁴ Düğünler de meyve kullanma geleneği Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. Zenginlerin düğün ve şenliklerinde bir hurma ağacı olan "nahl" getirilir ve bu ağacın üzerindeki elma, armut, ayva gibi meyve motifleri önemli yer tutardı.⁵⁵

Gelin evden çıkmadan önce aile büyükleri tarafından kendisine çok sayıda nasihate bulunulurdu. "Gittiğin yerde büyüğünü say salla", "Büyüğünü büyük küçüğünü küçük bil" gibi öğütler verilirdi.⁵⁶ Gelinin üstüne iki metre kırmızı kumaş atılır, gelin arabaya binene kadar kimseye gösterilmezdi. Gelin köyün etrafında at ile gezdirilirdi. Düğün için seçilen delikanlı başı düğündeki eğlenceyi düzenlerdi.⁵⁷ Düğün günü silah ile hedefe ateş edilmesi ve ata

⁴⁸ Berber, a.g.e., s.31.

⁴⁹ Mustafa Tetik 63 yaşında Kınık Köyü.

⁵⁰ Fatima Tuz Zehra 70 yaşında Karaağaç Köyü.

⁵¹ Asiye Mevhibe Coşar, "Hediye Kelimeleri Sözlüğü", *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2007, 137.

⁵² Çırakman üzerine mum, çıra, lamba konan bir nevi şamdan türüdür. (Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, s.3328)

⁵³ Mustafa Bayram 82 yaşında Deresakarı Köyü.

⁵⁴ Şevket Küçüköztas, 83 Yaşında Gölpaazarı Merkez.

⁵⁵ Nihat Öztoprak, "Meyve İle İlgili Adetler", *Meyve Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, s.570.

⁵⁶ Şerife Efe 62 yaşında Karaağaç Köyü.

⁵⁷ Şevket Küçüköztas, 83 Yaşında Gölpaazarı Merkez.

binilmesi gibi çok sayıda eğlence yapılırdı.⁵⁸ Ata binmenin önemli bir vasıf olarak kabul edildiği Türk kültüründe, düğünler söz konusu olunca ata binilmek suretiyle geniş bir alanda gerçekleştirilen yarışlar, yine düğün alanında gerçekleştirilen güreşler geline de izlettirilerek eğlence haline dönüştürülürdü.⁵⁹

Köy halkı damatları oynatır, suya ve çamura batırırdı.⁶⁰ Düğün gecesi damat için bohça hazırlanır içine tavuk, kuruyemiş türü yiyecekler konurdu. Damat gece belirli saatler arasında cama vuranlara bunlardan verirdi.⁶¹ Orta Asya Türkleri arasında ruhları memnun etmek, düğün sahibine ve davetlilere bolluk bereket dağıtmak için saç (düğün armağanı) ritüeli yapılırdı.⁶² Manavların düğün gecesi tavuk ve kuruyemişi cama gelenlere atma ritüeli Eski Türklerin saç dağıtma adetini hatırlatmaktadır.

Alpağut⁶⁴ köyünde düğünden bir gün sonra erkek evine gidilir erkekler ve kadınlar için ayrı gelin duvağı yapılırdı.⁶⁵ Manavlar saç saçma geleneğini duvak gününde gerçekleştirirlerdi. Gelinin bir eline buğday bir eline arpa konur bir sağa bir sola gelin oynarken serpilirdi. Gelinin başının üstünde ortasına fındık, fıstık ve arpa konulan tülbenti iki kişi tutardı. Tülbent gelinin bol çocuğu olması ve evliliklerinin bereketi bol olması temennisi ile sağa sola atılırdı.⁶⁶ Gelin duvağının olduğu gün aynı zamanda boş testi arkaya atılarak kırılırdı.⁶⁷

Türk hayatının önemli fonksiyonlarından biri olan yer-su kültü önemliydi. Başkurtlar'da "huköründürü" suya göstermede düğünden sonraki gün gelin kayınbabalarının su içtikleri ırmak veya göle götürülürdü.⁶⁸ Manavlar da

⁵⁸ Ali Yaman 69 yaşında Karaağaç Köyü.

⁵⁹ Berber, a.g.m., s.4.

⁶⁰ Yusuf Bektaş 80 yaşında Arıcaklar Köyü.

⁶¹ Selahattin Bektaş 58 yaşında Arıcaklar Köyü.

⁶² Saçı kelimesi Türkçe kökenli olup bütün Türk topluluklarının kullandığı ortak bir terimdir. (Recep Yaşa, "Selçuklularda Saçı Geleneği", *Türk Yurdu*, Sa:200, Ankara, 2003, s.42.)

⁶³ Mehmet Ziya Biner, *Dünden Bugüne Türk Düğünleri*, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları, Ankara, 2015, s.157; Hasan Köksal, "Türk Düğünlerinde Saçı Geleneği, Buna Bağlı Ritüel Paratikler", *Billig*, sa:1, Ankara, 1996, s.76.

⁶⁴ Alpağut kelimesi Divanü'l Lügat-İt Türk'te tek başına düşmana saldıran hiç bir yandan yakalanmayan yiğit manasında kullanılmıştır. (Kaşgarlı Mahmut, *Divanü'l Lügat-it Türk*, Çev: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s.21.)

⁶⁵ Nazif Çoban 78 yaşında Alpağut Köyü; Hüseyin Demir 63 yaşında Deresakarı Köyü.

⁶⁶ Ömrüye Bayır 49 yaşında Gölparazı Merkez.

⁶⁷ Fatima Tuz Zehra 70 yaşında Karaağaç Köyü.

⁶⁸ Eker, a.g.m., s.111-112.

duvak töreninden sonraki gün gelini çeşmeye götürür burada yufka pilav ve helva yaparak yerlerdi.⁶⁹

Doğum ve Ölüm Adetleri

Kadınlar için hayat günümüzden daha zordu. Kadınlar doğum yapar yapmaz, en geç iki gün sonra tarlaya gider, bebekleri ile ilgilenme fırsatı bile bulamazlardı.⁷⁰ Çocuk doğduğu zaman yeni doğum yapan kadınlar başörtülerini değiştirdi.

Çocuğun ağzı ve koltuk altı gibi bazı bölgelere tuz sürülürdü.⁷¹ Arıcaklar gibi bazı Manav köylerinde yeni doğan bebek kız ise bereketli olsun diye çeşmeye; erkek ise iyi huylu olması niyeti ile camiye götürülürdü.⁷² Çocuk yıkandığında, kına, yüzük ve 40 taşın suya konulduğu olurdu. 40 mevlidi de yeni doğan çocuklar için aksatılmadan yapılmaya çalışılırdı.

Kaçınılmaz olan ölüm gerçeği karşısında ise Türkler kendilerince bir inanç sistemi geliştirmiş, gelişmiş bir ruhsal kültüre sahip olmuşlardır.⁷³ Türkler ölümü ruh veya canı ifade eden "tın"ın bedenden çıkması şeklinde yorumlamışlardır. Türkler, hastalık sonucunda ölümün vuku bulacağına inanmışlar ancak bunun yanında ölüme karşı direnme ve ölmeme arzusu ile hayata sıkı sıkıya bağlanmak istemişlerdir.⁷⁴

Ölüm sonrası ritüeller eski Türk dinlerinde ve İslâmiyet'in kabulünden sonraki dönemlerde de birbirinden çok az farkla devam etmiştir. Geçmişten günümüze Türkler ölümlerin üç, yedi ve kırkinci günleri ile senesinde yemek verme, kurban kesme, yas tutma, ağıt yakma ve hayır yapma gibi adetlere devam etmektedirler.⁷⁵ Manav halkı da yakınlarından birinin ölümünde bu adetleri yerine getirmekte yedi akşam dua okumakta, yedinci gün yemek vermekte ve kırkinci gün mevlit yapmaktadır.⁷⁶

⁶⁹ Ömrüye Bayır 49 yaşında Gölpazarı Merkez.

⁷⁰ Arife Küçüköztaş 49 yaşında Arıcaklar Köyü.

⁷¹ Naci Karcı 60 yaşında Arıcaklar Köyü; Pelin Demirce Altıntaş, *Eskişehir Manavlarının Müzik Kültürü*, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Anasanat Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s.10; Gülser Karcı 60 Yaşında Arıcaklar Köyü.

⁷² Ayşe Bektaş 82 yaşında Arıcaklar Köyü.

⁷³ Ergun Candan, *Türklerin Kültürü Kökenleri*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.127.

⁷⁴ Ruhi Ersoy, "Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller", *Milli Folklor Dergisi*, sa.54, 2014, s.86-87.

⁷⁵ Nadya Yuguşeva, "Altaylarda Türkler ve İnançları", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sa:11, Ankara, 2001, s.146.

⁷⁶ Hasan Durmuş 46 yaşında Alpağut Köyü.

Eski Türkler "atalar mağarası" gibi kutsal mekanlarda ataların ruhlarına kurban keserlerdi.⁷⁷ Manavlar sonbahar geldiğinde mezarlara giderek yemek yapar, oradan gelip-geçen insanlara ataların ruhu için ikramda bulunarak atalar kültünü yaşatırlardı.⁷⁸

Bayramlar ve Eğlenceler

Hidrellez Manav köylerinde geçmişten günümüze coşku ve büyük bir katılım ile kutlanan bayramlardan biridir. Hidrellez Manav köylerinde 6 Mayıs'ta başlamakta ve bir ay boyunca kutlanmaktadır.⁷⁹ Köylerden farklı nedenler ile göç eden insanlar çalışma koşullarından dolayı ancak hafta sonları Hidrellez şenliklerine katılabilmekte ve bu durum bayramın bir ay boyunca farklı köylerde devam etmesine sebep olmaktadır.⁸⁰ Hidrellez günü köylerde herhangi bir iş yapılmamaktadır.

Hidrellez den bir önceki gün köyde mevcut bütün hanelerden yağ, bulgur ve et istenirdi.⁸¹ Bilecik'te kadınlar sabah saatlerinde bir araya gelerek Hidrellez pilavını hazırlamaya başlamaktadırlar. Bazı köylerde 25 kazana kadar pilav pişirilmektedir. Manav köylerinde camide mevlit okunmasının ardından köy halkı pilavın yapıldığı alana yakın bir yerde beklemektedir. Kadınlar en güzel şalvarlarını giyerek kutlamalara katılmaktadırlar. Tepsi ile alınan pilavlar kaşık kullanılmadan yufka ile yenmektedir.⁸² Bilecik'teki bu adet, Sakarya'da hanelerden bulgur toplanıp bulgur aşı yapılması şeklindedir.⁸³

Hidrellez aslında bir tanışma ve kaynaşma ortamıdır. Akrabalar eş dost sohbet etme imkanı bulmakta ve hasret gidermektedir. Eski dönemlerde gençler birbirini görür beğenir ve bu etkinlik evliliğe vesile olurdu. Nişanlı kızlara kayıvalideleri tarafından burada altın takılırdı.⁸⁴ Köy meydanlarında salıncıklar kurulur, güreş müsabakaları yapılırdı.⁸⁵ Eski Türklerin bayram

⁷⁷ Abdulhalük Çay, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s.199.

⁷⁸ Sevgi Doğanay 53 yaşında Arıcaklar Köyü; Ayşe Bektaş 82 yaşında Arıcaklar Köyü.

⁷⁹ Şevket Küçüköztaş, 83 Yaşında Gölpazarı Merkez.

⁸⁰ Nurfettin Kahraman-Refik Arıkan, "Orta Asya'dan Bilecik'e Hidrellez", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2015, s.16

⁸¹ Mehmet Keskin 72 yaşında Kınık Köyü.

⁸² İbrahim Bayır 53 yaşında Arıcaklar Köyü; Mehmet Keskin 72 yaşında Kınık Köyü.

⁸³ Sezgin Demirtaş, *Sakarya'daki Türkmen Gruplarından Manavların İnanışları ve Dini Unsurlara Bakışları: Kaynarca Söğütlü Örneği*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Eylül, 2004, s.48

⁸⁴ Ömrüye Bayır 49 yaşında Gölpazarı Merkez.

⁸⁵ İbrahim Bayır 53 yaşında Arıcaklar Köyü.

etkinliklerinden biri olan güreş⁸⁶, halen Hacı Durmuşlar köyünde yapılmaya devam edilmektedir.⁸⁷

Sakarya Manavlarında gençler Hıdrellezde ateşin üstünden atlarken Bilecik Manavlarında bu durum tespit edilmemiştir.⁸⁸ Deresakarı köyünde gençlere Hıdrellez günü askeri talimler yaptırılırdı.⁸⁹ Bu faaliyetler Türklerin ordu-millet anlayışını yansıtan askeri becerilerinin ortaya konulduğu oyunlardı.⁹⁰ Hıdrellez de gerçekleştirilen etkinliklerden bir diğeri de mezarlıklara yapılan ziyaret ve eşliğinde edilen dualardı.⁹¹

Arıcaklar köyünde iki mahalle olduğundan Ramazan ve Kurban bayramlarında da etkinlikler bu düzene göre yapılmaktaydı. Bayramın ilk günü tebrik ve kutlamalar ile geçerken diğer iki gün sıra ile aşağı mahalle ve sonra yukarı mahallede yemek yapılır toplu olarak yemek yenirdi. Bayram günleri et kızartılarak, fırına konur ve bu yemeğe "Piran" denirdi.⁹²

Gençler bayram akşamı evlerden yiyecek isterler ve maniler okurlardı. Mesela evde oğlan çocuk yoksa "oğlun olsun", kız çocuk yoksa "kızın olsun" gibi sözler iletilirdi. Bayramlarda birçok oyun oynanır, bazı delikanlılar bacaklarından ağaca asılırdı. Şamuk ve dokuz taş gibi oyunlar yaygındı. Duvak günü bir kişi sembolik olarak ayı yapılır, erkeklere gelin ve damat kıyafeti giydirilerek çeşitli oyunlar sergilenirdi.⁹³

Manavlarda bir Ramazan geleneği olarak Sakarya'da "temcit" yapılırdı. Gençler sahur davulları çalmadan önce cami minaresinden kafiyeli sözler söylerdi. Böylece hem köylü pilav yapmaya çağrılır hem de gençler sevdiği kıza sesini duyururdu.⁹⁴ Ramazan bayramlarındaki temcit adetine Bilecik'te "Sela" denirdi. Sahur vakti ahaliyi kaldırmak için gençler camiye gider mani okurlardı.

⁸⁶ Mehmet Arslan, *Osmanlı Düşünleri ve Şenlikleri: Manzum Surnameler*, c.1, Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.273.

⁸⁷ İbrahim Bayır 53 yaşında Arıcaklar Köyü.

⁸⁸ Demirtaş, a.g.t., s.48

⁸⁹ Enver Yağcı 70 yaşında Deresakarı Köyü.

⁹⁰ Oktay Berber, "Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düşünler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sa:10, 2009, s.4; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçuklularında Devlet Erkanı'nda Eğlence Hayatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c:21, sa:1, 2006, s.83.

⁹¹ Nazif Çoban 78 yaşında Alpağut Köyü.

⁹² Şevket Küçüköztaş, 83 Yaşında Gölparazı Merkez.

⁹³ Orhan Durmuş 68 yaşında Alpağut Köyü.

⁹⁴ Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2006, s.118.

Deresakarı köyünde Ramazanda köylüyü sahura kaldırmak için okunan manilerden biri şu şekildeydi.⁹⁵

Bülbül yuvan yıkıldı mı,
Yavruların döküldü mü,
Ölüm sana dokundu mu,
Ötme bülbül garip garip,

Ötme bülbül ötme bülbül,
Derdime dertler katma bülbül,
Benim derdim bana yeter,
Bir dertte sen katma bülbül.

Bülbülüm sen uslu musun,
Kafeslerde besi misin,
Garip garip ötme bülbül,
Derdime dert katma bülbül,⁹⁶

Kandil gecelerinin Manavlar arasında ayrı bir önemi vardı. Kandillere Karaağaç köyü başta olmak üzere birçok Manav köyünde "namaz" denirdi.⁹⁷ Kandil günü büyükler ziyaret edilir ve camilerin altına yemek getirilerek yenirdi. Kandiller köy halkının kaynaşmasını sağlayan önemli günlerden biri olarak dikkat çekirdi.⁹⁸

Manav köylerinin dikkate değer diğer bir özelliği ise meydanlarında bulunan hamamlardır. Genellikle her Manav köyünün içinde bir hamam bulunmaktaydı. Hamamlar 10 yıl öncesine kadar aktif bir şekilde çalışmaktaydılar. Hamamlar köy halkı tarafından köyden odun getirilerek sıra ile yakılmakta, gündüz kadınlar gece ise erkekler yıkanmaktaydı.⁹⁹

Manavların hayatında yer eden önemli günlerden biri de panayırlardı. Göl pazarı Panayırı 1 Eylülde başlar ve 3-4 gün boyunca devam ederdi.¹⁰⁰ Köylü tarladaki işini bitirdiğinden eğlenmek için sabırsızlık ile panayırı beklerdi.

⁹⁵ Mustafa Bayram 82 Yaşında Deresakarı Köyü.

⁹⁶ Mustafa Bayram 82 Yaşında Deresakarı Köyü.

⁹⁷ Ali Yaman 69 yaşında Karaağaç Köyü.

⁹⁸ Mustafa Tetik 63 Yapında Kınık Köyü.

⁹⁹ Halil Pekmezci 65 yaşında Alpağut Köyü.

¹⁰⁰ "Vilayetimizdeki Panayırlar" *Bozhöyük Haftalık Müstakil Siyasi Gazete*, 15 Ağustos 1959; "Göl pazarı Panayırı", *Bilecik*, 5 Eylül 1935.

Çocuklar kendilerine kıyafet aldırır, panayırda kurulan salıncaklarda vakit geçirirlerdi.¹⁰¹

Kadınlar özellikle akşam saatlerinde, mum ışığı altında halıların altına sermek için kullandıkları hasırları¹⁰² örerlerdi.¹⁰³ Orta Asya'dan beri süre gelen hasır örme geleneği Manavlar arasında da oldukça yaygındı. Kumaş dokumacılığı Manav kadınların sevdiği el işlerinden biriydi. Kadınlar ağaç tezgahta çarşaf doker, gergef, kanaviçe ve peşkir işlerlerdi. Kadınlar en çok at, deve ve kuş gibi motifleri kullanırlardı.¹⁰⁴

Manav köylerinde çocuklar hem okula gider hem de hayvan otlatılmasına yardım ederlerdi.¹⁰⁵ Çocuk oyunlarının yaşam koşullarının etkisi ile şekillenmişti. Manav köylerinde çocukların oynadığı çok sayıda oyun bulunmaktaydı. Met, ara kesme, körebe gibi oyun türleri en popüler olanlarıydı. Arıcaklar köyü çocuklarının en sevdiği oyunlardan biri araba kaydırmaca idi. Bu oyunda çocuklar tahtadan araba yapar, bayır aşağı kayar, ardından çeşmeden arabayı alır tekrar yukarı getirirlerdi.¹⁰⁶ Manav çocukları arasında oynan diğer bir oyun türü de "mozalak" oyunu idi. Kozalağa Manavlar arasında mozalak denirdi. İlk olarak sopa çamura saplanır ardından çamurdaki sopaya kim daha fazla vurarak yana yatırırsa oyunu kazanırdı.¹⁰⁷

Manav oyunlarından biri olan "köle kapmaca" ise beş kişilik iki grupta oynanırdı. Her gruptan lider olarak seçilen bir kişi yerde duran taşı kapmaya çalışırdı. Kim taşı ilk kaparsa oyunu kazanırdı.¹⁰⁸ Deresakarı Manavları arasında "kırkıt" denilen bir oyun mevcuttu. Bir sırığa iki ayrı ipe iki kişi bağlanır ardından ellerine saman dolu torba verilirdi. İki oyuncu biri dişli diğeri dişsiz çomağı birbirine sürterek birbirlerini çıkan seslerden bulmaya çalışırdı.¹⁰⁹

Sonuç

Manav kelimesinin Manap veya Manağ'dan geldiğini ve Bilecik'te yerleşik hayata geçmiş Türkmenleri ifade etmek için kullanıldığını söyleyebiliriz. Bilecik

¹⁰¹ Ömrüye Bayır 49 yaşında Gölpazarı Merkez.

¹⁰² Hasır sözü eski Türk kaynaklarında mevcut olmayıp Selçuklular döneminin ilk zamanlarında Orta Asya Türkleri hasır yapılan ota "yiken" adını vermişlerdi.(Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, c.3, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978, s.191)

¹⁰³ Şerife Efe 62 yaşında Karaağaç Köyü.

¹⁰⁴ Şerife Efe 62 yaşında Karaağaç Köyü.

¹⁰⁵ Necmettin Yavuz 54 yaşında Kınık Köyü.

¹⁰⁶ Ömer Küçüköztaş 68 yaşında Arıcaklar Köyü.

¹⁰⁷ İbrahim Bayır 53 yaşında Arıcaklar Köyü.

¹⁰⁸ Muzaffer Özkara 81 yaşında Deresakarı Köyü.

¹⁰⁹ Mustafa Bayram 82 Yaşında Deresakarı Köyü.

bölgesinde yaşayan Manavlar ve Yörüklerin büyük bir kısmı Karakeçili aşiretine tabidirler. Manavların yerleşik hayata daha erken geçmesi neticesinde Yörükler ile aralarında kültürel anlamda bir takım farklılıklar meydana gelmiştir.

Uzun bir sürecin birikimi olan Manav kültürünün genel özellikleri tarihsel süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçmiş ve günümüzde özgün bir karakteristik yapıya ulaşmıştır. Manav köylerinde yapılan saha çalışmaları sonucunda kaybolmaya yüz tutmuş eski Türk kültürünün izleri tespit edilmiştir. Köklerini Orta Asya'dan alan saç, atalar kültü, temizlenme erkinin, ordu-millet anlayışının izlerini Manavların kültürel hayatlarında bulmak mümkündür.

Orta Asya'dan gelen örf adetler arasında en kuvvetle kutlanmaya devam eden hıdrellezdir. Yapılan saha çalışmalarında ziraat ile ilgilenmeleri ve doğaya bağlı bir hayat sürmelerinden dolayı hıdrellezin Manav köylerinde halen coşku ile kutlandığı tespit edilmiştir. Manav köylerindeki eski Türkleri hatırlatan diğer bir adette sacı dağıtmadır. Eski Türk geleneklerinin bir halkasını teşkil eden sacı dağıtma geleneğinin gelinin babasının evinden alınmasına ve kocasının evine götürülmesine kadar uygulanan çok sayıda uygulamada mevcut olduğu gözlemlenmiştir.

Manavların kendine has özellikleri düğünlerde ve günlük yaşamda kendini göstermektedir. Manav düğünleri geleneksel özelliklerini koruyan önemli sosyal olaylardan biridir. Söz töreni ile başlayıp çok sayıda ritüel görüntüye sahne olmaktadır. Köylerde günümüzde kullanılmasa da her evin önünde bulunan ekmek fırını ve her köyün meydanında bulunan hamam, Manav kültürüne ait özelliklerdendir. Köy meydanlarında bulunan kahveler ise insanların toplanıp sohbet ettiği hareketli mekanlar olarak dikkat çekmektedir.

Manav halkı ile ilgili diğer bir tespit ise iktisadi hayatları ile ilgilidir. Manavlar çalışkanlıkları ile bölgenin üretim alanında lokomotif konumdadırlar. Manav köyleri Bilecik'in en yoğun nüfusa sahip ve en üretken köylerindedir. Manavlar bir dönem hayvancılık ile ilgilenirken, günümüzde ise ağırlıklı olarak tarım ile ilgilenmektedirler. Ancak rençberlikten elde edilen gelirlerin düşmesi ve gelecek kaygısının etkisi ile gençler köylerden zorunlu olarak göç etmektedirler. Bu durum bölgenin üretim zincirini etkilemekle birlikte yaşayan Manav kültürünün unutulmasına sebep olmaktadır.

Kaynakça

Araştırma Eserleri

Adem Aydemir, "Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine", *Turkish Studies Dergisi*, c.8/9, 2013, s.619-655.

Altın, Işıl, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum Evlenme ve Ölüm*, Yayıncı Yayınları, İzmit, 2004,

Altıntaş, Pelin Demirci, *Eskişehir Manavlarının Müzik Kültürü*, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Anasanat Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

Arslan, Mehmet, *Osmanlı Düşünleri ve Şenlikleri: Manzum Surnameler*, c.1,Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul, 2008

Arı, Adem, "Kocaeli Bölgesi İskanları ve Oluşumu Kandıra Örneği", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2015.

Aydemir, Adem,"Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine", *Turkish Studies*, c.8/9, 2013, s.621.

Berber, Oktay, "Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düşünler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sa:10, 2009, ss.1-11.

Biner, Mehmet Ziya, *Dünden Bugüne Türk Düşünleri*, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları, Ankara, 2015.

Bulduk, Üçler, "İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri", *Tarih Araştırması Dergisi*, c:19, sa:30, Ankara, 1997, s.37-52.

Bulduk, Üçler "Karakeçili Aşireti Risale ve İç-Batı Anadolu'daki Yaşayış ve Yerleşimleri ile Karakeçililer", *Karakeçili III. Uluslararası Kültür Şenliği*, 20-21 Eylül1997, ss.53-57.

Candan, Ergun, *Türklerin Kültürü Kökenleri*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Çetin, Cengiz,"Türk Düşün Geleneği ve Kutsal Evlilik Ritüeli", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 48, (2), 2008, s.112-126.

Çay, Abdulhalük, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

Demirtaş, Sezgin, *Sakarya'daki Türkmen Gruplarından Manavların İnanışları ve Dini Unsurlara Bakışları: Kaynarca Söğütlü Örneği*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya,.Eylül , 2004.

Doğru, Fatih "Eskişehir İli Manav Ağızlarının Genel Özellikleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* sa: 6/2 2017, s. 828-846.

Duvarcı, Ayşe, "Dede Korkut'ta Hediye", *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss.297-303.

Eker, Gülin Öğüt "Karakeçili Aşiretinde Eski Türk İnançlarının İzleri", *Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Şanlıurfa, 3 Haziran 1999, ss.107-116.

Emecen, Feridun, "Bilecik", *İslam Ansiklopedisi*, c:6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, ss.154-156.

Ersan, Mehmet, "Türkiye Selçuklularında Devlet Erkanı'nda Eğlence Hayatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c:21, sa:1, 2006, ss.74-98.

Ersoy, Ruhi, "Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller", *Milli Folklor Dergisi*, sa.54, ss.86-101.

Kahraman Nurfettin - Arıkan Refik, "Orta Asya'dan Bilecik'e Hıdırez", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2015, ss.13-28.

Kalafat, Yaşar, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2006.

Köksal, Hasan, "Türk Düğünlerinde Saçı Geleneği, Buna Bağlı Ritler Paratikler" *Billig*, sa:1, Ankara, 1996, ss. 75-81.

Mevhibe, Asiye, Coşar, "Hediye Kelimeleri Sözlüğü", *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss. 133-144.

B. Kenin Lopsan Monguş, *Tuvaların Eski Gelenekleri II. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sa:8, Ankara, 1999, ss.438-468.

Narin, Resul, *Sakarya Türkmen Manav Tarihi*, Sakarya Yerel Kültür Derneği Yayınları, Adapazarı, 2018.

Nutku, Özdemir, "Düğünler", *İslam Ansiklopedisi*, c.10, Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, ss. 16-18.

Öcalan, Muharrem, Sakarya- İzmit Yöresi Yerleşik Türkmenleri (Manav) Ağızlarında Ötümsüz Patlayıcı Ünsüz Değişmeleri, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/muharrem_ocalan_sakarya.pdf.

Özden, Muharrem, *Bilecik İli Ağız İncelemesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne, 2009.

Öztoprak, Nihat, "Meyve ile İlgili Adetler", *Meyve Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, ss.563-578.

Öztürk, İsmail, "Evlilik Sürecinde Hediyeler", *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2007, ss.159-163.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, c.3, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978.

Say, Yağmur, "Karakeçili Aşireti ve Eskişehir'e İskanı ile Kuyucak Karyesindeki Özbekli Cemaati", *Turkish Studies*, 4/3 2009, ss.1903-1954.

Sümer, Faruk, "Oğuzlar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İslam Ansiklopedisi Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, ss.325-330.

Türkey, Cevdet, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi, İstanbul, 1979,

Uçakcı, İsmail, *Sivas, Kayseri, Niğde, Aksaray, Nevşehir Yöresi Oğuz boyları II.: Aşiret Oymak ve Cemaatler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015.

Yaşa, Recep, "Adapazarı Çevresindeki Manavlar", *I. Sakarya Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, Adapazarı, 1999, ss.288-293.

Yaşa, Recep, "Selçuklularda Saçı Geleneği", *Türk Yurdu*, Sa:200, Ankara, 2003, ss.42-44.

Yılmaz, Ahmet Hakan, "Türkler de Ölüm Anlayışının Çağdaş Türk Resminde Gösterebilimsel Açından İncelenmesi", *İdil*, c:5, sa:20, 2016, s.249-274.

Yuğuşeva, Nadya, "Altaylarda Türkler ve İnançları", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sa:11, Ankara, 2001, s.140-151.

Kaynak Kişiler:

Ömer Küçüköztaş 68 yaşında Arıcaklar Köyü.

Gülser Karcı 60 yaşında Arıcaklar Köyü.

Naci Karcı 60 yaşında Arıcaklar Köyü.
 Arife Küçüköztaş 49 yaşında Arıcaklar Köyü.
 Ayşin Küçüköztaş 46 yaşında Arıcaklar Köyü.
 Yaşar Günay 67 yaşında Arıcaklar Köyü.
 Yusuf Bektaş 80 yaşında Arıcaklar Köyü.
 Sevgi Doğanay 53 yaşında Arıcaklar Köyü;
 Ayşe Bektaş 82 yaşında Arıcaklar Köyü.
 Selahattin Bektaş 58 yaşında Arıcaklar Köyü.
 Halil İbrahim Yetil 65 yaşında Dereli Köyü.
 Sadık Keskin 53 yaşında Dereli Köyü.
 Aysun Keskin Gölpazarlı Dereli Köyü.
 Şevket Küçüköztaş, 83 Yaşında Gölpazarı Merkez.
 İbrahim Bayır 53 yaşında Gölpazarı Merkez.
 Ömrüye Bayır 49 yaşında Gölpazarı Merkez.
 İsmail Bayır 28 Yaşında Gölpazarı Merkez.
 Gülümser Çoban 50 yaşında Alpağut Köyü.
 Recep Yıldız 57 yaşında Alpağut Köyü.
 Mehmet Çoban 71 yaşında Alpağut Köyü.
 Nazif Çoban 78 yaşında Alpağut Köyü.
 Orhan Durmuş 68 yaşında Alpağut Köyü.
 Ahmet Saray 52 yaşında Kınık Köyü.
 Mustafa Tetik 63 yaşında Kınık Köyü.
 Mehmet Keskin 72 yaşında Kınık Köyü.
 Necmettin Yavuz 54 yaşında Kınık Köyü.
 Fatima Tuz Zehra 70 yaşında Karaağaç Köyü.
 Ali Yaman 69 yaşında Karaağaç Köyü.
 Şerife Efe 62 yaşında Karaağaç Köyü.
 Nuriye Yaman Bayır 28 yaşında Karaağaç Köyü.
 Muzaffer Özkara 81 yaşında Deresakarı Köyü.
 Mustafa Bayram 82 Yaşında Deresakarı Köyü.
 Enver Yağcı 70 yaşında Deresakarı Köyü.
 Hüseyin Demir 63 yaşında Deresakarı Köyü.
 Muhammed Esat Kaynar 34 yaşında Deresakarı Köyü.
 Ali Akkaş 76 yaşında Deresakarı Köyü.

Gazeteler

"Vilayetimizdeki Panayırlar" *Bozhöyük Haftalık Müstakil Siyasi Gazete*, 15 Ağustos 1959.

"Gölpazarı Panayırı", *Bilecik*, 5 Eylül 1935.